

Тетяна СЕБТА
(Київ, Україна)

Адміністративно-територіальний устрій Райхскомісаріату Україна у термінах і назвах: походження та сучасне бачення

Питання адміністративно-територіального устрою Райхскомісаріату Україна (далі РКУ) в українській історіографії є, начебто, загально відомим і не може викликати будь-яких труднощів або непорозумінь. Проте, інколи в науковій літературі доводиться зустрічати дату створення РКУ 20 серпня і 1 вересня 1941 р.; замість генеральної округи, найбільшої адміністративно-територіальної одиниці РКУ – “генералкомісаріат”; замість округи – “гебітскомісаріат”, “обласний комісаріат” або дивну назву “окружний гебітскомісаріат”; назву однієї й тієї ж генеральної округи як Криму, так і Таврії, не кажучи вже про назву “Райхскомісаріат Україна”, яка існує у багатьох варіантах. Звідки такі розбіжності? Що є вірним? Саме ці питання спонукали звернутися до походження термінів, щоб вірно та уніфіковано застосовувати їх у сучасних наукових дослідженнях.

Райхскомісаріат Україна було створено за наказом Гітлера 20 серпня 1941 р. [20, с.30–31]. В період з 1 вересня 1941 р. по 1 вересня 1942 р. включно військовою владою до РКУ поступово було передано територію Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Кам’янець-Подільської, Київської, Кіровоградської, Полтавської, Ровенської областей, майже всю Миколаївську область (без трьох західних районів), 6 північних районів Тернопільської області, північно-східні райони Вінницької та Одеської областей, а також південні райони чотирьох білоруських областей – Брестської, Пінської (з 1954 р. включена до Брестської), Поліської (з 1954 р. включена до Гомельської) і Гомельської.

Територію РКУ було поділено на шість генеральних округ, ті, в свою чергу, за станом на 1 січня 1943 р. на 114 округ, які охоплювали разом 433 райони [6, с.1–4]. Їх очолювали відповідно: генеральний комісар,

окружний комісар, голова району. У великих містах, що прирівнювалися до округи, управління здійснювали міські комісари (штадткомісари). Найнижчою ланкою в сільській місцевості була сільська громада, яку очолював староста, в містах без поділу на райони – міські громади, а в містах з поділом на райони – міські районні громади [10].

Представники німецької влади займали посади генеральних, окружних і міських комісарів. Місцеве т.зв. допоміжне управління починалося з районного рівня. У великих і малих містах органами місцевого управління були міські управи, на чолі яких у містах з поділом на райони стояв голова, а в містах без поділу на райони – бургомістр [10]. У тому випадку, якщо невелике місто або містечко було місцем осілості генерального або окружного комісара, то посаду бургомістра займав представник німецької влади [14, с.11; 19, с.91]. При цьому варто зазначити, що німці називали бургомістром всіх керівників міських управ незалежно від розміру міста. Голова Київської міської управи, наприклад, також називався у німецьких документах бургомістр [13, с.8]. Проте, це не заперечувало офіційно діючий на той час перекладний термін *голова*.

Вперше тема адміністративно-територіального устрою РКУ і, взагалі, розподілу окупованої території України між нацистською Німеччиною та її союзниками знайшла наукове висвітлення у збірнику документів “Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні 1941–1944 рр.”, що вийшов у Києві в 1951 р. [19]. Одразу після виходу із друкарні названий збірник документів було заборонено і майже весь його тираж пішов під ніж. Вціліло небагато примірників, які є нині бібліографічною рідкістю. Знищений збірник документів із деякими доповненнями і змінами побачив світ лише у 1963 р. [20].

Термінологія

Саме збірники 1951 р., 1963 р. закріпили у науковому обігу терміни *райхскомісаріат** (Reichskommissariat), *генеральна округа* (Generalbezirk), *округа* (Kreisgebiet/Gebiet), які, звичайно, на той час не були чимось новим, оскільки більшість із них знаходилась в офіційному

* Дана публікація не розглядає відмінності, пов’язані з передачею українською мовою німецького дифтонга **ei**. Український правопис 1993 р. вимагає передавати цей дифтонг як **ай** (райхскомісаріат), а не через **ей** (рейхскомісаріат), як це було за зросійщеним українським правописом 1933 р.

і побутовому обігу протягом чотирьох років (1941–1944 рр.). Потрібно зазначити, що саме такий переклад назв нацистських адміністративно-територіальних одиниць вимагався окупаційною владою, яка закріпила його у квітні 1943 р. [9, с.168; 14, с.50]. До кінця 1942 р. замість терміну *Gebiet* (округа) в усіх документах німецької влади використовувався термін *Kreisgebiet* [15, с.2], що мав перекладатися як *уїзд* [4, с.128]. Проте, якщо судити з тогочасних україномовних періодичних видань, *Kreisgebiet* перекладався як *округа*, а подекуди, навіть, *область*. Це добре видно, наприклад, з назв газет за 1942 р. – початок 1943 р.: “Миргородські вісті: Український часопис Миргородської області”, “Нове життя: Офіційні вісті для міста Пологи та його уїзду”, “Нове Запоріжжя: Офіційні вісті для міста Запоріжжя та його області”.

Звідки ж взялися тоді терміни *генералкомісаріат* замість *генеральної округи*, *гебітскомісаріат* замість *округи*? Їх ввели самі німці. Це – неофіційні терміни розмовної мови. Термін *генералкомісаріат* походить від назви посади керівника генеральної округи – *генералкомісар*, а *гебітскомісаріат* – від назви посади керівника округи – *гебітскомісар* [20, с.15; 2, с.8]. Причому довгий час окупаційна влада вимагала використовувати німецькі назви цих посад, не перекладаючи їх на українську мову [4, с.128]. Тільки у квітні 1943 р. офіційно було прийнято перекладати *генералкомісар* як *генеральний комісар*, а *гебітскомісар* як *окружний комісар* [9, с.168].

Відповідно назві посади керівника адміністративно-територіальної одиниці у розмовній мові стали називати як його апарат управління, так і адміністративно-територіальну одиницю, йому підпорядковану: *райхскомісар* – *райхскомісаріат*, *генералкомісар* – *генералкомісаріат*, *гебітскомісар* – *гебітскомісаріат*. Таким чином, всі три назви мали подвійне значення – апарату управління та адміністративно-територіальної одиниці. Ці неофіційні терміни не рідко можна зустріти в німецькомовних документах за 1941–1942 рр., зокрема *генералкомісаріат* замість *генеральної округи* та *гебітскомісаріат* замість *округи* [7, с.44; 3, с.2; 8, с.212]. Вони були в обігу поряд з офіційними назвами. І лише з контексту можна було зрозуміти, що малося на увазі – адміністрація чи адміністративно-територіальна одиниця.

Тому, саме з метою уніфікації термінів, наказом райхскомісара України від 27 червня 1942 р. було заборонено, крім терміну *райхскомісаріат*, вживати терміни *генералкомісаріат* і *гебітскомісаріат* для означення адміністративно-територіальної одиниці [4, с.103]. Дійсними вважалися лише терміни *генеральна округа* (*Generalbezirk*) і

округа (Kreisgebiet/Gebiet). А згодом, з 1 січня 1943 р., було заборонено використовувати ці терміни (генералкомісаріат і гебітскомісаріат) і у значенні адміністрацій генерального та окружного комісарів. Всі вивіски, дороговкази, штемпелі, печатки мали містити назву посади: “Генеральний комісар...”, “Окружний комісар...” [1, с.124]. Те саме стосувалося терміну *штадткомісаріат* як апарату управління міського комісара (штадткомісара). Однак, за звичкою старі терміни продовжували вживатися і далі, щоправда, у меншому обсязі [21, с.234]. Власне, з німецьких документів вони й потрапили до наукової літератури [44, с.103].

Вважаємо, що терміни *генералкомісаріат*, *гебітскомісаріат* та *штадткомісаріат* допустимо вживати лише при цитуванні або публікації того чи іншого документа, відповідно коментуючи їх. В інших випадках слід користуватися для означення адміністрації термінами *адміністрація генерального комісара*, *окружного комісара* або *міського комісара*, а для означення адміністративно-територіальних одиниць – термінами *генеральна округа*, *округа* та *міська округа*.

Терміни *генералкомісаріат*, *гебітскомісаріат* та *штадткомісаріат* можна вживати також як загальні назви, що означають будинок/ приміщення адміністрації генерального комісара, окружного комісара або міського комісара. Наприклад: “Зайти до генералкомісаріату”, “Надійшла відповідь зі штадткомісаріату”. Але не може бути, наприклад, “генералкомісаріат Києва”, “штадткомісаріат Житомира”, що одразу робить цей термін двозначним і неконкретним.

Щодо назв *генералкомісар*, *гебітскомісар*, *штадткомісар* бажано, на нашу думку, використовувати їхні переклади – *генеральний комісар*, *окружний комісар*, *міський комісар*, або, принаймні, не змішувати їх в одній публікації.

Назва “Райхскомісаріат Україна” у 1941–1944 рр.

Слово *Reichskommissariat* (з нім. імперський комісаріат) означає територію, що знаходиться під управлінням райхскомісара, і в той же час – адміністрацію райхскомісара. Останнє значення було неофіційним. Воно побутувало у розмовній мові, проникаючи часто до службового листування.

Саме двозначність терміну *райхскомісаріат* (територія і адміністрація) стала каменем спотикання вже для перших українських перекладачів і редакторів ще у 1941 р. Це призвело до того, що слово *Україна* у назві райхскомісаріата в перекладі на українську мову стояло

як у називному, так і родовому відмінку – *Райхскомісаріат Україна/України*.

Якщо переглянути періодичні видання, які виходили на окупованій території України, знайдемо лише одну розбіжність у назві райхскомісаріата. Вона стосувалася саме відмінювання назви *Україна*. Те, що термін *райхскомісаріат* писався тоді як *райхскомісаріят/райхскомісаріат* або *імперський/державний комісаріят*, до уваги не беремо, оскільки на суть питання це не впливає. Принципове розходження зводилося до написання назви *Україна*. Одні писали – Райхскомісаріат Україна [42, с.1; 36, с.2; 39, с.4], інші, вони становили більшість, – Райхскомісаріат України [29, с.4; 30, с.3; 31, с.2; 24, с.3; 37, с.2; 26, с.2; 38, с.4; 35, с.3]. При чому одна й та сама газета могла використовувати обидві назви.

У першому випадку райхскомісаріат розглядався як територія, підпорядкована райхскомісару, тобто адміністративно-територіальна одиниця, з чого випливала його назва *Райхскомісаріат Україна*. У другому випадку *райхскомісаріат* розглядався як апарат управління райхскомісара, що діяв на певній території. При цьому і апарат управління, і територія отримували одну й ту саму назву – *Райхскомісаріат України*. Цю двозначність добре видно з таких заголовків: “Підле вбивство керівних урядовців з Райхскомісаріату України” [28, с.1] – значення апарату управління, і “Райхскомісаріят України більший від Італії” [35, с.3] – значення території.

З часом тенденція до використання назви *Райхскомісаріат Україна* зростала все більше. В окупаційній пресі за 1943 р. майже не зустріти назви *Райхскомісаріат Україна*. З великої кількості переглянутих окупаційних газет за 1943 р. назва *Райхскомісаріат Україна* зустрілася у двох київських газетах – “Последние новости” і “Нове українське слово” [41, с.1; 40, с.1]. Більше того, все частіше стала з’являтися просто назва *Україна*: “На Україну”, “В Україні”, “По Україні” [32, с.1; 33, с.2; 26, с.4; 27, с.4; 34, с.1] і т.д., тоді як приблизно до кінця 1942 р. у тодішній періодичній пресі в залежності від газети можна було зустріти лише прикметник “український”, а назва *Україна* зустрічалася, головним чином, у згадках про минуле або в поєднанні зі словом райхскомісаріат. Все більше використання назви *Райхскомісаріат України* було, на нашу думку, знаком відношення українців до утвореного на їхній території райхскомісаріата, як до уособлення апарату управління окупаційної влади.

Яку ж позицію займали самі німці щодо терміну *райхскомісаріат*? У наказі райхскомісара України від 27 вересня 1942 р. про заборону

використання термінів *генералкомісаріат* і *гебітскомісаріат* щодо терміну *райхскомісаріат* зазначалося:

“Термін “райхскомісаріат” діє тільки для означення всієї території, підпорядкованої управлінню райхскомісара України” (Der Ausdruck “Reichskommissariat” dient nur zur Bezeichnung des gesamten der Verwaltung des Reichskommissars für die Ukraine unterstellten Gebiets) [1, с.55].

Тобто, самі німці на протигагу від українців не розглядали райхскомісаріат як апарат управління.

Для поняття адміністрації будь-то райхскомісара, генерального комісара або окружного комісара існував офіційний термін *Dienststelle* (штаб/відомство/служба). Адміністрація райхскомісара України називалася так само як і його посада *Reichskommissar für die Ukraine* (райхскомісар України). Такий заголовок мають усі документи, які виходили з його адміністрації.

Власне від назви посади – *райхскомісар України* (інколи зустрічається дослівний переклад *райхскомісар для України*) виник неофіційний термін *Райхскомісаріат України* (*Райхскомісаріат для України*) у значенні адміністрації райхскомісара, що й поширився на назву адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад: “Текстильна промисловість у *Райхскомісаріаті для України ...*” [27, с.4].

Неофіційний термін *райхскомісаріат* у значенні адміністрації використовувався і в німецьких документах, оскільки він був зручнішим ніж громіздке словосполучення – *штаб (відомство/служба) райхскомісара України*. Його можна зустріти у листуванні або внутрішній документації німецьких чиновників [5, с.46 і 64; 22, с.344]. Крім того, воно увійшло в лексику місцевої української періодичної преси (див. “Підле вбивство керівних урядовців з *Райхскомісаріату України*” [28, с.1]), а звідси у художньо-публіцистичну [18, с.52 і 55] і наукову літературу.

Отже, офіційно німці уникали використовувати термін *райхскомісаріат* для означення апарату управління, так само як українці не визнавали його тільки у значенні адміністративно-територіальної одиниці. І у першому, і у другому випадку відчувається тенденційність. Позиція українців зрозуміла – вони не були господарями на своїй землі, де панувала німецька окупаційна влада, що і підкреслювалося ними у назві *Райхскомісаріат України*, а приблизно з кінця 1942 р. часто просто *Україна*. Німці ж не хотіли допустити ототожнення влади і адміністративно-територіальної одиниці, щоб не було підміни понять.

У науковій літературі як радянській, так і сучасній українській, проблеми у цьому питанні практично не існувало і не існує. Науковці розглядають Райхскомісаріат Україна як адміністративно-територіальну одиницю середньої ланки окупованих східних територій. Вона мала свій кордон, свою валюту – карбованець, яка була в обігу лише на її території, свою банківську систему, представлену Центральним емісійним банком України і мережею господарчих банків. Це відрізняло її від інших утворених адміністративно-територіальних одиниць німецького цивільного управління в окупованих країнах Європи, і в першу чергу від Райхскомісаріата Остланд, адміністративно-територіальний устрій і управління якого були досить схожими. Таким чином, з двох історичних назв адміністративно-територіальної одиниці – *Райхскомісаріат Україна* і *Райхскомісаріат України* – дійсному стану речей відповідає перша назва – *Райхскомісаріат Україна*.

Що стосується терміну, який означає апарат управління райхскомісара, слід, на нашу думку, використовувати термін *адміністрація*, а не *райхскомісаріат*, інакше знову можна наступити на ті самі граблі. Знову відбудеться підміна понять, адміністративно-територіальна одиниця замінить управління і навпаки. Звичайно, повністю уникнути цього буде інколи досить важко. У таких випадках слід давати відповідний коментар.

Назва “Райхскомісаріат Україна” у сучасній науковій літературі

Вірно послуговуючись назвою *Райхскомісаріат Україна*, сучасні дослідники не мають однастайності щодо написання цієї назви. У науковій літературі як українській, так і російській, можна зустріти, крім зазначеного варіанту, ще: *райхскомісаріат Україна*, “*Райхскомісаріат Україна*”, *райхскомісаріат “Україна”* і *Райхскомісаріат “Україна”*.

Як бачимо, усі розходження зводяться до двох пунктів:

- 1) заключення в лапки слова *Україна* або усієї назви;
- 2) написання слова *райхскомісаріат* з великої чи малої літери.

Виходячи з основного принципу перекладу – максимально точно передавати власну назву або зміст тексту і не спотворювати при цьому закладеної в них інформації, маємо суттєві зауваження по першому пункту. Не має жодних підстав брати назву *Україна* в лапки, а тим більше всю назву, оскільки вони відсутні в оригіналі.

Відомий лише один випадок, коли назву *Україна* було взято в німецькому тексті у лапки. Це – наказ Гітлера про створення РКУ від 20 серпня 1941 р. При повідомленні про присвоєння новоствореному

райхскомісаріату назви *Україна* це слово було взято у лапки, і далі по тексту воно так і залишилося – *Reichskommissariat "Ukraine"* [46, с.47–48]. У цьому випадку, без сумніву, правильним перекладом є *Райхскомісаріат "Україна"*. У наступних німецьких документах лапки в слові *Україна* зникли і закріпилася назва *Reichskommissariat Ukraine*. Принаймні, серед великої кількості переглянутих і опрацьованих німецьких документів назва *Reichskommissariat "Ukraine"* авторові ніде більше не зустрічалася.

Наказ фюрера про створення РКУ від 20 серпня 1941 р. було оприлюднено у 2-й частині т. зв. "Коричневої папки" Райхсміністерства окупованих східних територій. Більшість документів, які вона містила, у тому числі й цей наказ, опубліковано у збірниках документів "Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні 1941–1944 рр." 1951 і 1963 років видання [19, с.35–37, 47, 48–50; 20, 14–16, 30–31, 34–36]. Не дивлячись на те, що в інших документах "Коричневої папки" слово *Україна* у назві райхскомісаріату вже було без лапок, при публікації в обох збірниках документів вони збереглися [46, с.16; 20, с.34–36]. Так, у науковий обіг було введено назву *райхскомісаріат "Україна"*.

Принагідно зазначимо, що радянська цензура і не дозволила б з ідеологічних міркувань ніяких інших варіантів. Все, що було пов'язано з "німецько-фашистськими загарбниками", зумисне припинювалося, спотворювалося. Як результат, стали писати Вермахт, назву збройних сил нацистської Німеччини, з малої літери (на жаль, до сих пір науковці пишуть цю власну назву по-радянськи з малої літери), нацистська Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) перетворилася на Націонал-соціалістську..., щоб, борони Боже, не було проведено паралелі з радянською соціалістичною державою (можливо, з цієї ж причини націонал-соціалісти перетворилися на фашистів*), а назва *Райхскомісаріат Україна* ніяк не могла писатися з великої літери, а слово *Україна* не могло не бути у лапках, інакше це був би натяк на самостійність (не відомо, правда, яку).

Написання слова *райхскомісаріат* з малої літери також слід розглядати як ідеологічний прийом радянської пропаганди. Це слово є частиною власної назви адміністративно-територіальної одиниці. Як

* Михайло Дубинянський, наприклад, у статті "Фашизм vs нацизм" вважає, що слово «фашист» для радянської пропаганди стало "універсальним ярликом для всіх політиків, ворожих комунізму", оскільки фашизм в Італії з'явився раніше, ніж нацизм у Німеччині [16, 21].

відомо, перше слово у назвах адміністративно-територіальних одиниць як нових, так і старих, пишеться з великої літери [23, с.52]. Оскільки слово райхскомісаріат належить до власної назви і стоїть у ній на першому місті, то й має писатися з великої літери. І ніякі інші правила, а тим більше ідеологічні підходи або емоції, тут не повинні застосовуватися. Тому правильним є *Райхскомісаріат Україна*.

Назви генеральних округ

Серед німецькомовних документів можна іноді зустріти неофіційні назви деяких генеральних округ, які відображали місце осілості генерального комісара. Наприклад, *Генералкомісаріат Луцьк* [21, с.234], *Генералкомісаріат Мелітополь* [11] замість *Генеральної округи Волинь і Поділля* та *Генеральної округи Крим (частина Таврії)*. До переїзду генерального комісара Волині та Поділля наприкінці червня 1942 р. з Брест-Литовська до Луцька Генеральна округа Волинь і Поділля часто називалася ще *Генералкомісаріатом Брест-Литовськ* [4, с.81]. У назвах інших генеральних округ, а це Житомир, Київ, Дніпропетровськ і Миколаїв, нічого подібного не могло бути тільки тому, що офіційна назва вже сама по собі вказувала на місцеперебування генерального комісара. Тому при посиланні на документи з неофіційними назвами генеральних округ слід давати їхні офіційні назви, а при публікації таких документів має бути відповідний коментар.

Подекуди зустрічається назва *Генеральна округа Волинь*. Це була попередня назва Генеральної округи Волинь і Поділля. Вона існувала досить короткий час, приблизно до кінця 1941 р. Тому при публікації документів з цією назвою її бажано супроводжувати відповідним коментарем.

Різноманітність також зустрічаються у назві однієї з шести генеральних округ, яка називається в одних випадках генеральною округою Таврія, в інших – Крим. У документі про попередній поділ РКУ на генеральні округи за серпень 1941 р., опублікованому в збірнику документів “Німецько-фашистський режим на Україні 1941–1944 рр.” [19, с.48–50; 20, с.34–36] ця генеральна округа носить назву Таврія. Вона мала включати колишню Кримську АРСР та південні частини Миколаївської і Запорізької областей. У коментарі до неї було зазначено, що фактично

“розміри цієї генеральної округи були обмежені лише районами згаданих областей УРСР, а через це округа звалася Teilbezirk Taurien (частина Таврії). Центр був у м. Мелітополі” [20, с.36].

Коментар цілком відповідає дійсності за виключенням одного – назви генеральної округи, яку дано не повністю. Цю генеральну округу було створено 1 вересня 1942 р. і офіційно названо *Генеральна округа Крим (частина Таврії)* (Generalbezirk Krim (Teilbezirk Taurien)) [4, с.128]. Звідси всі непорозуміння. Скорочуючи таку довгу назву, західні дослідники називали її, як правило, *Генеральною округою Крим* [43, с.85; 17, с.175], а українські, опираючись на вказаний документ, – *Генеральною округою Таврія*. Керівник цієї генеральної округи офіційно називався генеральний комісар Криму (Generalkommissar für die Krim) [4, с.128]. На наш погляд, можна допустити вживання скороченої назви *Генеральна округа Крим*, але лише за однієї умови – при першій згадці у тексті цієї генеральної округи обов'язково потрібно вказувати її повну назву.

Підсумовуючи вище сказане, нагадаємо, що терміни *генералкомісаріат*, *гебітскомісаріат* і *штадткомісаріат* можна вживати як загальні назви у значенні будинку/приміщення адміністрації генерального, окружного або міського комісара без географічної конкретизації. Не може бути “генералкомісаріат Києва” або “штадткомісаріат Києва”, що одразу робить дану назву двозначною. Для означення адміністративно-територіальної одиниці слід використовувати терміни *генеральна округа*, *округа* і *міська округа*. Для термінів *генералкомісар*, *гебітскомісар* і *штадткомісар* бажано вживати їхні переклади – *генеральний комісар*, *окружний комісар* і *міський комісар*. Якщо все таки для означення посади вживається калька з німецькомовного терміну, то не слід в одній публікації змішувати обидва терміни.

Райхскомісаріат Україна, як адміністративно-територіальна одиниця, пишеться з великої літери, а назва *Україна* у ньому не береться в лапки. Генеральна округа Волинь і Поділля приблизно до кінця 1941 р. називалася Генеральною округою Волинь. Не можна називати генеральні округи за місцем осілості генерального комісара, оскільки це не офіційні назви. У першу чергу, це стосується генеральних округ Волинь і Поділля та Крим (частина Таврії), генеральні комісари яких перебували відповідно у Брест-Литовську/Луцьку та Мелітополі.

Дотримання цих правил зробить термінологію чіткою, усуне двозначності та підвищить наукову вартість дослідження.

Джерела та література

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України), ф. 2077, оп. 1, спр. 10.

2. ЦДАВО України, ф. 3206, оп.1, спр. 2.
3. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 6.
4. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 46.
5. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 69.
6. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 76.
7. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 231.
8. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 9.
9. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 25.
10. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, серія Т-454, ролик 98, кадр 482.
11. ЦДАВО України, КМФ-8, оп. 1, серія Т-454, ролик 105, кадр 119.
12. ЦДАВО України, КМФ-8, оп. 1, серія Т-454, ролик 106, кадр 205.
13. Державний архів Київської області, ф. Р-2354, оп. 1, спр. 28.
14. Державний архів Рівненської області, ф. Р-22, оп. 1, спр. 4.
15. Державний архів Херсонської області, ф. Р-1824, оп. 1, спр. 70.
16. *Дубинянський М.* Фашизм vs нацизм // Дзеркало тижня. – 9–15.12.2006. – № 47 (626).
17. *Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993.
18. *Лукин А., Гладков Т.* Николай Кузнецов. – М.: “Молодая гвардия”, 1971.
19. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні 1941–1944 рр.: Зб. док. і матеріалів. – К., 1951.
20. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні 1941–1944 рр.: Зб. док. і матеріалів. – К., 1963.
21. *Севта Т., Черкаська Н.* Фонди магнатських архівів та судово-адміністративних установ КЦАДА у контексті взаємних претензій Райхскомісаріату України та Генерал-губернаторства // Архіви України. – 2003. – № 4 – 6.
22. Україна в Другій світовій війні у документах: Зб. арх. м-ів / Упор. В. Косик. – Т. 1. – Львів, 1997.
23. Український правопис / НАНУ, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. – К.: Наукова думка, 2005.
24. Вінницькі Вісті. – 1942. – Вінниця, 20 вересня.
25. Вінницькі Вісті. – 1943. – Вінниця, 8 квітня.
26. Вісті Лохвиччини: Офіціальний вісник гебїтскомісара Лохвиччини. – 1942. – Лохвиця, 25 листопада.
27. Волинь: Український часопис. – 1943. – Рівне, 16 травня.
28. Волинь: Український часопис. – 1943. – Рівне, 26 вересня.
29. Волинь: Часопис для Волині. – 1941. – Рівне, 12 жовтня.

30. Голос Волині. – 1942. – Житомир, 27 червня.
31. Голос Волині. – 1942. – Житомир, 25 липня.
32. Голос Дніпра: Херсонський часопис. – 1943. – Херсон, 14 березня.
33. Голос Дніпра: Херсонський часопис. – 1943. – Херсон, 27 квітня.
34. Голос Полтавщини: Український часопис міста й села. – 1943. – Полтава, 13 червня.
35. Дніпрова хвиля. – 1943. – Кременчук, 20 березня.
36. Краківські вісті: Український щоденник. – 1942. – Краків, 15 жовтня.
37. Краківські вісті: Український щоденник. – 1942. – Краків, 15 листопада.
38. Нове українське слово. – 1943. – Київ, 13 люте.
39. Нове українське слово. – 1943. – Київ, 19 березня.
40. Нове українське слово. – 1943. – Київ, 19 червня.
41. Последние новости. – 1943. – Киев, 7 июля.
42. Українське слово. – 1941. – Київ, 20 листопада.
43. *Berkhoff, Karel C.* Ukraine under Nazi Rule (1941–1944): Sources and Finding Aids // *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. – 1997. – Heft. 1.
44. *Dallin A.* Deutsche Herrschaft in Russland 1941–1945: Eine Studie über Besatzungspolitik. – Düsseldorf: Droste Verlag, 1958.
45. *Enzyklopädie des Nationalsozialismus* / Hrg. Von W. Benz, H. Graml, H. Weiß. – München, 2001.
46. *Die Zivilverwaltung in den besetzten Ostgebieten (Braune Mappe)* / Hrsg. Der Reichsminister für die besetzten Ostgebiete. – Teil II: Reichskommissariat Ukraine. – Berlin-Neukölln, 1941.

Тетяна Себта (Київ, Україна) Адміністративно-територіальний устрій Райхскомісаріату Україна у термінах і назвах: походження та сучасне бачення

У статті розглядаються походження і значення термінів райхскомісаріат, генералкомісаріат, гебітскомісаріат, штатдткомісаріат та їхнє вірне застосування; висвітлено історію появи перекладних термінів як то: округа, генеральна округа, генеральний комісар, окружний комісар і т. д. Обґрунтовано сучасне написання назв: Райхскомісаріат Україна, Генеральна округа Волинь і Поділля, Генеральна округа Крим (частина Таврії).

Ключові слова: райхскомісаріат, генералкомісаріат, гебітскомісаріат, штатдткомісаріат, генеральна округа, Райхскомісаріат Україна

Татьяна Себта (*Киев, Украина*) **Административно-территориальное устройство Рейхскомиссариата Украина в терминах и названиях: происхождение и современное видение**

В статье рассматриваются происхождение и значение терминов рейхскомиссариат, генералкомиссариат, гебитскомиссариат, штатткомиссариат и их правильное применение; освещена история появления переводных терминов таких как, округ, генеральный округ, генеральный комиссар, окружной комиссар и т.д. Обосновано современное написание названий: Рейхскомиссариат Украина, Генеральный округ Волынь и Подолье, Генеральный округ Крым (часть Таврии).

Ключевые слова: рейхскомиссариат, генералкомиссариат, гебитскомиссариат, штатткомиссариат, генеральная округа, Рейхскомиссариат Украина

Tatyana Sebta (*Kyiv, Ukraine*) **The administrative structure of Reichskommissariat in Ukraine in terms and names: the origin and the modern vision**

The article covers the origin and the meaning of terms Reichskommissariat, Generalkommissariat, Gebietskommissariat, Stadtkommissariat and their correct use, elucidates the history of the appearance of translated terms as district, general district, district commissar asf. The grounds of the modern writing of the names: Reichskommissariat Ukraine, General District of Volhynia and Podolia, General District of the Crimea (Part District of Taurida) are given.

Key words: Reichskommissariat, Generalkommissariat, Gebietskommissariat, Stadtkommissariat, General District, Reichskommissariat Ukraine